

Hekimbaşı Abdülaziz Efendi (1736-1783)

Dr. Murat Sâlim Tokaç

Günümüzün önde gelen ney ve tanbur icracılarından biri olarak kabul edilen Dr. Murat S. Tokaç, 1969 yılında Kırıkkale'de doğdu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1992'de mezun oldu ve aynı fakültede Mikrobiyoloji doktorası yaptı. Kendisi de neyzen olan babası Dr. Turgut Tokaç tarafından 5 yaşında ud ve ney eğitimine başlatıldı. 1991 yılında kurulan Kültür Bakanlığı Samsun Devlet Klâsik Türk Müziği Korosu'na ney ve tanbur sanatçısı olarak atandı, 2004 yılında aynı koronun şefliğine getirildi. 2007 yılında İstanbul'da kurulmuş olan Devlet Türk Müziği Araştırma ve Uygulama Topluluğu'na Sanat Yönetmeni olarak atandı. Yurt içinde ve yurt dışında topluluğu ile ve solo olarak çok sayıda konserler verdi. İcracı olarak katıldığı pek çok albümün yanısıra "Gençlik Hülyâları" ve "Dem" isimli iki solo albümü bulunmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

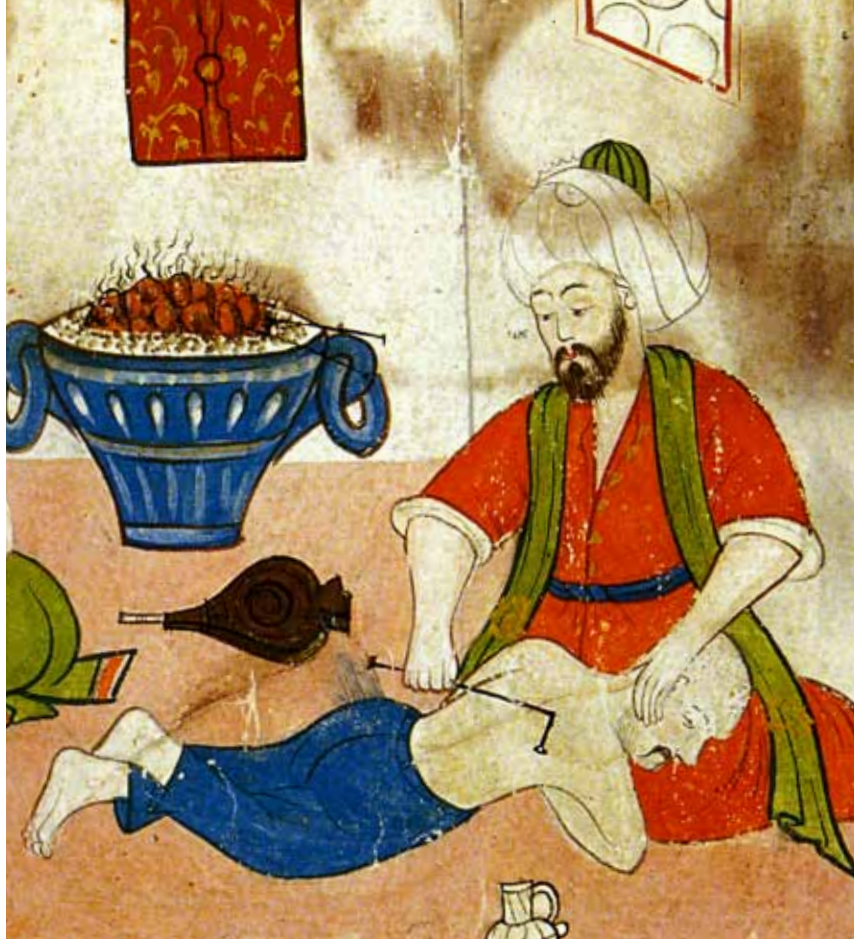
Hekimbaşı Abdülaziz Efendi 1736'da İstanbul'da doğdu. Mahlası "Aziz" olduğu için Aziz Efendi olarak da bilinir. Büyükbabası Lâle Devri'nde beylikçi olan Halil Fehmi Efendi, babası ise meşhur vak'a-nüvis (tarihçi) Mehmed Suphi Efendi'dir (Ö: 1769). Mükemmel

bir tıp, edebiyat ve müzik tahsili gördü. Arapça, Farsça, Latince ve Fransızca öğrendi. 1757 yılında müderris oldu. Genç yaşında büyük bir istidat olarak tanındı. Üzü kısa zamanda saraya ulaştığından 29 yaşında III. Mustafa'ya hekimbaşı oldu. 1765'den 1776'ya kadar on bir yıl bu görevde kaldı. I. Abdülhamid devrinde azledildi. 1782'de Üsküdar kadılığına tayin edildi. Doğru

bildiğinden şaşmayan, kimseden sözü-nü esirgemeyen dürüst bir kimse olduğundan bazılarının çıkarına dokundu. Saraya etki yapılarak İstanköy adasına sürgün ettirildi. 1783 yılında 47 yaşında iken bu adada vefat ederek adanın mezarlığına defnedildi. Osmanlı Müellifleri adlı eserde "**zebenderâzlık**"tan sürgüne gönderildiği belirtiliyor. Devrinin en müktedir hekimi idi.

İyi bir mûsikîşinas olan hekimbaşı Abdülaziz Efendi'nin mûsikî sanatını kimden öğrendiğini bilmiyoruz. Mecmû'atü'l-Letâif fî Sandûkati'l Ma'ârif (Mecmû'a) adıyla mûsikî eserlerinden güfte seçmelerini ihtivâ eden kitabı yazmak sûretiyle mûsikî târihimize büyük hizmetlerde bulunmuştur. Kitap İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi'ndedir.

Abdülaziz Efendi ilk defa batı dillerinden bir anatomi kitabını Türkçeye çeviren değerli hekimlerimizdendir. XVI-II. yüzyılın ünlü hekimlerinden Hollanda'lı Haerman Boerhaeve'in (1668-1738) bir tıbbî eserini "*Kita'at-ı Nakave fi Tercemet-i Kelimati'l-Vârid Boerhaeve*" (Boerhaeve'den seçilmiş tercüme) adıyla Türkçeye kazandırmıştır. Bu eserle ilk defa olarak Avrupa'da kullanılan Latince Tıp terimleri Türkçeye aktarılmıştır.

Süleymaniye Kütüphânesi'nde Es'ad Efendi yazmaları arasında bulunan nüsha, mütercimim elyazısını ihtiva eder ve 1771'de tamamlanmıştır. Bu eseriyle Abdülaziz Efendi, çok değerli Batı Tıp bilgilerini Türk Tıp literatürüne kazandırmıştır. Bundan başka Ali-Şâh Harzemî'nin El-Eşcâr ve'l-Esmâr'ını (yemişlerin ağaçları), Farsça'dan tercüme edip III. Mustafa'ya sunmuştur. Fransızca'dan bir *İtalyan Târîhi* tercüme etmiş, ahlâktan bir eser yazmış, yine astrolojiden Muhammed Şerîfu'l-Bekrî'nin Burhânu'l-Kifâye'sini (yeterlilik delilleri) Farsça'dan çevirmiştir. Arapça, Farsça, Türkçe şiirler yazmıştır. Dîvân'ının tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (İçindekiler: 10 kasîde, 50 gazel, 31 tarih, 3 kit'a, 1 tercî, 1 tahmis, 1 mesnevî).

*Yek câm-ı vâjgûn çerh-i desise-kâr
Mest ü harâb-ı gaflet eder ehl-i rif'atı
Ettin idbâr gerçi hekimâne intisâb
Lâkin bir özge derde düşürdün tabâbeti*

Tarih düşürmekte mahareti olduğu görülmektedir. Sultan III. Osman'ın tahtı çıkışı ile ilgili beyti:

Aziz, gâyet-i âdâb ile dedim târih

Mübârek eyleye Mevlâ culûs-i Osman'ı
(Hicrî: 1168, Milâdî: 1754)

İyi bir mûsikîşinas olan hekimbaşı Abdülaziz Efendi'nin mûsikî sanatını kimden öğrendiğini bilmiyoruz. *Mecmû'atü'l-Letâif fî Sandûkati'l Ma'ârif (Mecmû'a)* adıyla mûsikî eserlerinden güfte seçmelerini ihtivâ eden kitabı yazmak sûretiyle mûsikî târihimize büyük hizmetlerde bulunmuştur. Kitap İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi'ndedir. Bu eser özellikle Mehter Mûsikîsi için çok değerli bir kaynaktır. Yaşadığı zamana kadar Mehter Mûsikîsinde kullanılan usûller hakkında bilgi vermiştir.

Bestekâr olarak az bestelediği anlaşılıyor. Bestelerinde Tab'i Mustafa Efendi'nin tesirinde kalmıştır. Son derece işlenmiş, parlak üslûbu vardır. Zamanımıza çok az eserinin notası kalmıştır:

1) Bayâti Beste - Hafif usûlünde
*Ey gamze söyle zahm-ı dilimden,
zebânım ol* – Güfte: Nedîm

2) Bayâti Ağır Semâî – Senginsemâî usûlünde
Ârâm edemem yâre nigâh eylemedikçe
– Güfte: Hekimbaşı Abdülaziz Efendi

3) Bayâti Yürük Semâî – Yürüksemâî usûlünde
Söyle güzel, ruh-i musavver misin
– Güfte: Hekimbaşı Abdülaziz Efendi

4) Şehnâz-Büselik Ağır Semâî
– Aksaksemâî usûlünde

Be-şest tîg-ı tegafül-i men cefâ-cûrâ

5) Şehnâz-Büselik Yürük Semâî
– Yürüksemâî usûlünde

Bir dilberi sevdim ki güzeller güzeli

6) Hüzam Beste – Çenber usûlünde
*Âşıkân eylemek olmaz, müptelâdır
neylesin* – Güfte: Nefî

Kısa sayılabilecek bir ömre hekimlik de dahil olmak üzere san'atın pek çok dalında kalıcı eserler sığdırabilmiş Hekimbaşı Abdülaziz Efendi, Ziyâ Paşa'nın şu beytini akla getiriyor:

*Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz
Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde...*

